

Jan Kaźmierski¹
Uniwersytet Łódzki

Prokonkurencyjna polityka regionalna a rozwój klastrów logistycznych

Idea wspierania rozwoju klastrów

W rankingach międzynarodowych innowacyjność polskiej gospodarki od dłuższego czasu oceniana jest dość nisko, co plasuje Polskę niestety w końcówce europejskiej stawki. Na taki stan rzeczy wpływa niski poziom finansowania nauki polskiej (na poziomie 0,56% PKB), podczas gdy europejscy liderzy, tacy jak Szwecja czy Finlandia, przeznaczają na naukę ponad 3% PKB. Równocześnie, mimo podejmowania prób ściślejszego powiązania szkolnictwa wyższego i sektora badawczo – rozwojowego z gospodarką, nadal istnieje silna potrzeba inicjowania i rozwoju mechanizmów wspierających współpracę świata nauki z polskimi przedsiębiorstwami.

Jednym z instrumentów wspierających ten proces jest powstawanie klastrów, czyli grup przedsiębiorstw pozostających w bliskości geograficznej (najczęściej region, miasto), współpracujących (i jednocześnie konkurujących) ze sobą oraz z instytucjami edukacyjnymi, na przykład uczelniami czy jednostkami badawczo – rozwojowymi – w celu tworzenia transferu wiedzy oraz technologii ze świata nauki do praktyki gospodarczej. Modele takiej współpracy od wielu lat funkcjonują z powodzeniem w państwach UE, USA czy Japonii, przyczyniając się do zwiększenia innowacyjności tych gospodarek, budując zarazem ich wysoką pozycję konkurencyjną.

Od kilku lat koncepcja tworzenia klastrów realizowana jest również w Polsce. Proces integracji europejskiej przyspieszył formalizację tych form współpracy, czego dowodem jest powstanie kilkudziesięciu takich zgrupowań (gron) w Polsce. Według badań przeprowadzonych przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP), na terenie naszego kraju funkcjonują 47 klastry oraz 74 inicjatywy klastrowe².

Początkowy, duży entuzjazm przy powstawaniu inicjatyw klastrowych, tworzących się oddolnie – jeszcze przed wejściem Polski do UE, stopniał w wyniku braku wsparcia ze strony państwa tego typu przedsięwzięć oraz niestabilnych warunków rynkowych, ograniczających realizację wysoko innowacyjnych projektów. W tym kontekście fundusze unijne w ramach programu „Innowacyjna Gospodarka”, ale również wsparcie

szkoleń i doradztwa z programu „Kapitał Ludzki”, mogą stać się istotną pomocą w promowaniu struktur klastrowych w Polsce³.

Właściwa polityka regionalna jako narzędzie promowania klastrów

Podnoszenie konkurencyjności przedsiębiorstw funkcjonujących w układach regionalnych odgrywa zasadniczą rolę w ich polityce przemysłowo – innowacyjnej i strukturalnej, mającej na celu stworzenie w nich nowej, efektywniejszej, regionalnej struktury gospodarczej. Długotrwałe podstawy konkurencyjności firm i układów regionalnych, w których one działają, stwarza innowacyjność sektorów gospodarczych w nich funkcjonujących.

Podejmowanie w regionach szerokiego pakietu działań służących osiągnięciu tego priorytetowego celu decyduje w perspektywie o wykorzystaniu szans rozwojowych wynikających z istniejących w danym regionie uwarunkowań naturalnych i społeczno – ekonomicznych, w tym zwłaszcza potencjału produkcyjno – usługowego oraz kapitału ludzkiego. Działania te w konsekwencji przyczyniają się do podwyższania standardu życia mieszkańców regionu⁴.

Tego typu polityka stanowi swoistą odpowiedź na niedomaganie mechanizmu rynkowego i jest w stosunku do niego komplementarna, a nie konkurencyjna. Polityka tego rodzaju stara się ukształtować nową, bardziej konkurencyjną i innowacyjną strukturę gospodarczą, która zapewnić może wyższą dynamikę rozwoju gospodarczego i społecznego podmiotów regionalnych, a tym samym przyczynić się do stworzenia nowych miejsc pracy i wyższego poziomu życia społeczności.

Regionalna polityka przemysłowo – innowacyjna wywodzi się z normatywnego i teleologicznego podejścia do sterowania gospodarką w warunkach rynkowych, czyli zmierza do osiągnięcia celów pożądaných i zaprogramowanych. Polityka przemysłowa jest zatem polityką selektywną i normatywną. Podstawowymi jej celami są:

¹ Dr J. Kaźmierski – Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania, Zakład Logistyki (przyp. red.).

² Więcej informacji na ten temat: www.pl.gov.pl/Klastry/Index.html – interaktywna mapa klastrów.

³ PARP koordynuje szereg działań mających na celu wsparcie rozwoju innowacyjnych przedsięwzięć oraz zwiększenie konkurencyjności polskiej gospodarki. Jednym z nich jest Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, na realizację którego w latach 2007-2013 PARP otrzymała blisko 4 mld euro. W szczególności dotyczy to wsparcia nowatorskich pomysłów na biznes, zgłaszanych głównie przez małych i średnich przedsiębiorców – w ramach działania 5.1. Działanie to nie jest jednak przeznaczone dla pojedynczych innowatorów. Na dotację ma szansę instytucja koordynująca współpracę grupy przedsiębiorstw – klastra.

⁴ J. Kaźmierski, *Logistyka a rozwój regionu*, Wydawn. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009, s. 206.

- zapewnienie rozwoju regionalnego i lokalnego przez wykreowanie w regionach konkurencyjnych i innowacyjnych sektorów gospodarczych
- stworzenie stabilnych i wysokowydajnych miejsc pracy w regionach, a tym samym przeciwdziałanie bezrobociu oraz podnoszenie poziomu dochodów i życia ludności
- stworzenie nowej, innowacyjnej, a jednocześnie proekologicznej struktury gospodarczej sprzyjającej ochronie środowiska naturalnego w regionach.

Regionalna polityka przemysłowo – innowacyjna winna określić odpowiedzi na następujące, fundamentalne pytania strategiczne:

- które sektory gospodarki regionalnej czy lokalnej mają szansę zostać ich głównymi specjalnościami gospodarczymi
- które sektory mogą uzyskać konkurencyjność regionalną, krajową i międzynarodową oraz jakie działania należy podjąć, aby te cele osiągnąć
- które sektory gospodarki regionalnej będą „lokomotywami” rozwoju oraz będą generować nowe miejsca pracy i stworzą materialne warunki do rozwoju społecznego.

Polityka przemysłowo – innowacyjna staje się koniecznością, zarówno na szczeblu państwowym, jak i regionalnym, gdyż bez niej te podmioty nie mają szans na realizowanie swoich podstawowych funkcji gospodarczych i społecznych w dłuższym okresie⁵.

W gospodarce regionalnej należy wyodrębnić sektory mające szanse działania w warunkach rynkowych oraz możliwość podniesienia swej konkurencyjności. Bardziej ambitny program może zakładać wykształcenie sektorów gospodarczych będących nośnikami innowacyjności i postępu naukowo – technicznego, tworzących gospodarkę opartą na wiedzy, czyli tak zwany sektor *new economy*⁶. Z tych sektorów mogą być kreowane regionalne, lokalne, a także krajowe i międzynarodowe klastry przemysłowo – innowacyjne.

Innowacyjność firm jest elementem podnoszenia konkurencyjności jednostek regionalnych. Niezbędne jest również budowanie regionalnych strategii innowacyjności, a w ich ramach regionalnych systemów innowacji. Specyfika regionalnych systemów innowacji stanowić powinna fundament specjalizacji gospodarczej regionów, a ta z kolei tworzyć podstawy konkurencyjności regionów, która warunkuje rozwój społeczny. Dlatego ten problem ma priorytetowe znaczenie w strategiach rozwoju regionalnego i lokalnego.

Mówiąc o formach wspierania rozwoju regionalnego należy zauważyć, że za jedną z najlepszych form uważa się obecnie politykę promującą powstawanie klastrów innowacyjnych i produkcyjnych⁷. Tym samym, rozwój regionalny uzależnia się od wykształcenia lokalnych systemów innowacyjnych bazujących na systemach produkcyjnych.

Odpowiednio prowadzona polityka zarządzania regionalnego może stymulować właściwe kierunki rozwoju współpracy lokalnych podmiotów. Dzięki zastosowaniu odpowiednio skonstruowanych systemów wsparcia może bowiem zapobiegać „uśpieniu” uczestników klastra, wymuszając ciągłe działania innowacyjne. Istotne jest jednak wytyczenie wspólnych celów rozwojowych, jasno określonych i przedstawionych jako priorytet działań dla lokalnej społeczności. Innowacyjność powinna być bowiem nie celem samym w sobie, a elementem długookresowej kompleksowej strategii rozwoju. Brak wyraźnego, strategicznego systemu zarządzania klastrem, jako mechanizmu stymulowania lokalnej przedsiębiorczości, uniemożliwia przezwyciężanie wielu barier, a tym samym ogranicza możliwości osiągnięcia korzyści o charakterze długookresowym.

Bardzo istotne jest zatem nastawienie władz lokalnych do działalności skoncentrowanych przestrzennie podmiotów reprezentujących daną sferę produkcji i usług⁸. Współpraca z władzami regionu pozwala na rozbudowę infrastruktury, zarówno twardej (na przykład transportowej, telekomunikacyjnej), jak i miękkiej (na przykład bazy badawczo – rozwojowej, systemu edukacyjnego). W ramach współpracy typu klastrowego kreowana jest bowiem swoista atmosfera przedsiębiorczości, funkcjonująca jako kultura lokalnej społeczności. Uczestnicy przekonani są, iż dobro jednostki (pojedynczego przedsiębiorstwa) zależy od sprawności funkcjonowania całej organizacji (klastra).

Pomaga to jednocześnie władzom lokalnym w uzyskaniu akceptacji dla rozwiązań promujących przedsiębiorczość, poprawę konkurencyjności, poprzez współdziałanie lokalne. Wtopienie klastra w lokalne otoczenie powoduje zaś zdobycie przychylności miejscowych decydentów, a tym samym usunięcie lub załagodzenie barier administracyjnych. Współpraca w sieci podnosi wiarygodność uczestników, co wydatnie wpływa na poprawę jakości ich otoczenia finansowego. Dzięki temu łatwiej pozyskują oni środki na współfinansowanie wdrażanych projektów, nawet innowacyjnych, czyli obciążonych znacznym ryzykiem.

Polityka rozwoju oparta o klastry powinna cechować się z jednej strony horyzontalnością, kompleksowością rozwiązań na wysokich szczeblach agregacji (subnarodowym, narodowym), a z drugiej strony decentralizacją szczegółowych rozwiązań dostosowanych do specyfiki danego klastra. Koncepcja pobudzania rozwoju gospodarczego poprzez rozwój klastrów i regionalnych systemów innowacyjnych wychodzi z istotnego założenia, iż lokalna polityka ekonomiczna ma charakter wtórny do rynkowo zainicjowanych procesów rozwoju. W swojej istocie polityka ta ma przede wszystkim charakter śledzący i polega na przewidywaniu, usuwaniu i wzmacnianiu tych elementów otoczenia i zasobów, które zwiększają konkurencyjność zgrupowanych w regionie firm, a przez to rów-

⁵ A. Prusek, *Klastry jako instrument działania samorządów w zakresie kreowania regionalnych i lokalnych specjalizacji gospodarczych*, [w:] „Prace naukowe A. E. we Wrocławiu”, Wrocław 2007, s. 217.

⁶ *Założenia Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004, s. 58.

⁷ J. Szlachta, *Programowanie rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej*, Knowledge – based Industrial Clustering: International Comparisons, [w:] J. de la Mothe, G. Paquet, (red), „Local and Regional Systems of Innovation”, London 2005.

⁸ *Planning for Clusters. A Research Report*, Department of the Environment, Transport a Regions, London, June 2000.

niez samego regionu. Realizacja takiej polityki wymaga od władz publicznych dalekowzroczności. Efektywna i konsekwentnie wdrażana, może prowadzić do przekształcenia się klastrów w regionalne systemy innowacji, charakteryzujące się efektywną absorpcją i tworzeniem innowacji procesowych, produktowych i organizacyjnych.

Organizacje klastrowe tworzone w Polsce mogą inicjować projekty, których celem są inwestycje związane z tworzeniem nowych struktur, budowaniem wspólnej infrastruktury obsługującej przedsiębiorstwa należące do klastra, tworzenie infrastruktury informatycznej. Inny rodzaj projektów może odnosić się do działań zmierzających do wzrostu innowacyjności i konkurencyjności firm należących do klastra w zakresie szkolenia, zakupu nowych technologii, zwrotu kosztów ochrony własności intelektualnej. Procedury finansowania projektów dofinansowywanych z funduszy europejskich przewidują konkursowy tryb przyznawania środków zgodnie z obowiązującymi przepisami dotyczącymi udzielania pomocy publicznej dla podmiotów gospodarczych⁹.

Klasy a konkurencyjność regionu

Zasadniczym celem regionalnej polityki bazującej na rozwoju klastrów powinno być trwałe podnoszenie konkurencyjności lokalnej i regionalnej, doprowadzenie do wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw i poprawy ich pozycji konkurencyjnej. Działania te powinny się skupić na wzmacnianiu pozycji konkurencyjnej klastra poprzez ukierunkowanie rozwoju oraz wzrost specjalizacji kooperujących przedsiębiorstw i instytucji dla osiągnięcia korzyści skali i zakresu, podziału pracy oraz efektywnej kreacji w skali lokalnej wyspecjalizowanych czynników produkcji. Powinny być one jednocześnie wsparte kompleksem innych działań (na przykład w ramach polityki naukowej lub polityki konkurencji), dlatego też jedną z zasadniczych kwestii jest ich wzajemna koordynacja celem uzyskania efektów synergicznych. Istnieje zatem wyraźna zależność między poziomem konkurencyjności przedsiębiorstw i instytucji funkcjonujących w danym regionie, a wzrostem konkurencyjności tego regionu.

Polityka wspierania rozwoju powiązań typu klastrowego stanowi narzędzie poprawy konkurencyjności przedsiębiorstw lokalnych. Stymuluje bowiem przedsiębiorczość, czyli aktywność na rzecz coraz lepszego poznania możliwości i szans płynących z otoczenia. Ułatwia także usuwanie zagrożeń i pokonywanie trudności dzięki kooperacji podmiotów wewnątrz klastra. Klaster zatem jako załączek współpracy lokalnych firm służy uzyskaniu przewagi konkurencyjnej w długim okresie¹⁰. Warunkiem jest jednak istnienie sprzyjającej polityki wspierania jego rozwoju przez władze lokalne i ustanowienie nowoczesnych systemów zarządzania nim.

Koncepcja klastra – jak wskazano wcześniej – stanowi ważny człon regionalnego systemu innowacyjnego. Koncepcja ta została wypracowana na gruncie nowego sieciowego podej-

ścia do zagadnień o charakterze społeczno gospodarczym. W ramach tego podejścia wskazuje się na sieciowy charakter innowacyjnych sektorów gospodarki, w ramach których wartość dodana tworzona jest przez wykorzystanie efektów synergicznych dwóch podsystemów, to jest sieci przedsiębiorstw oraz sektora naukowo – badawczego, przy poparciu władz samorządowych. Zwraca się także uwagę na relacje nieformalne, zachodzące pomiędzy firmami i pracownikami podmiotów funkcjonujących w obrębie klastra, które przyczyniają się do multilateralnej transformacji wiedzy i *know-how*.

Przeprowadzone przez Community Innovation Survey badania nad innowacyjnością firm w Unii Europejskiej pozwalają stwierdzić, że najwięcej powiązań sieciowych i interakcji między przedsiębiorstwami i instytucjami zachodzi właśnie w obrębie systemu innowacyjnego na poziomie regionalnym¹¹.

W świetle koncepcji klastrów za błędne należy uznać działania z zakresu transformacji systemowej w Polsce, powodujące podziały dużych polskich podmiotów gospodarczych, które osłabiły ich pozycję konkurencyjną, zwłaszcza w skali międzynarodowej. Małe, w skali europejskiej i światowej, firmy polskie zostały skazane na przegraną w konkurencji rynkowej, w konfrontacji z dużymi koncernami europejskimi i światowymi, swobodnie wchodzącymi do Polski. Z tych względów koncepcja klastrów stanowi próbę naprawy i odrobienia tych błędów systemowych przez wykreowanie nowych konkurencyjnych organizmów gospodarczych na bazie już istniejących, lecz zatomizowanych firm i instytucji.

BIBLIOGRAFIA

1. Abt S., *Logistyka w teorii i praktyce*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2001.
2. Ammirato P., Kulkarni A., Latina D., *Clusters, Victorian business working together, In a global economy*, October 2003.
3. Brodzicki T., Szultka S., *Dlaczego warto wspierać klasy*, IBnGR, Gdańsk 2005.
4. Kaźmierski J., *Logistyka a rozwój regionu*, Wydawn. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.
5. Kaźmierski J., *Strategiczny wymiar zarządzania logistycznego w układach przestrzennych*, [w:] Mater. XII Konferencji Logistyki Stosowanej „Total Logistic Management”, Komitet Transportu PAN, Zakopane 2008.
6. Prusek A., *Klasy jako instrument działania samorządów w zakresie kreowania regionalnych i lokalnych specjalizacji gospodarczych*, [w:] „Prace naukowe A. E. we Wrocławiu”, Wrocław 2007.
7. *Planning for Clusters. A Research Report*, Departamentn of the Environment, Transport a Regions, London, June 2000.
8. Szlachta J., *Programowanie rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej, Knowledge – based Industrial Clustering: International Comparisons*, [w:] J. de la Mothe, G. Paquet, (red), „Local and Regional Systems of Innovation”, London 2005.
9. Wojnicka E., *Klasy przemysłowe a regionalne systemy innowacyjne* <http://www.klasy.pl/>
10. *Założenia Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004.

⁹ Przepisy te normowane są przez Ministerstwo Gospodarki i Ministerstwo Rozwoju Regionalnego oraz PARP i ogłaszane na bieżąco w Internecie oraz w dokumentach resortowych m.in. www.parp.gov.pl.

¹⁰ Por. J. Kaźmierski, *Logistyka a rozwój regionu...*, tamże., s. 211.

¹¹ E. Wojnicka, *Klasy przemysłowe a regionalne systemy innowacyjne* <http://www.klasy.pl/>